

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 07-04-2020 – Kabul/ACCEPTED: 07-12-2020

Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi

Intersectionality Theory and Feminism of the Differences

Pınar SARIGÖL¹

Abstract

In this paper, intersectionality theory, which is one of the theoretical results of debates on differences and inequalities in second and third wave feminism, shall be analyzed. To do this, first, the category of ‘woman’ in the scope of differences and inequalities shall be pointed out to see exactly what has been problematized regarding issues related to feminism and gender politics. In addition to exploring intersectionality with this analysis, which enables the theory to define the concept of neo-racism by incorporating other differences (ethnicity, age, class, education, disability, etc.) in the light of black feminism; it also offers the opportunity to

Öz

Bu çalışmada, ikinci ve üçüncü dalga feminizmde farklılıklar ve eşitsizlikler üzerine yapılan tartışmaların kuramsal sonuçlarından biri olan kesişimsellik teorisi analiz edilecektir. Bunun için; öncelikle farklılıklar ve eşitsizlikler kapsamında, ‘kadın’ kategorisi işaret edilerek feminizm ve toplumsal cinsiyet siyasetinde tam olarak neyin sorunsallaştırıldığına bakılacaktır. Kesişimselliği bu analizle keşfetmek, kuramın siyahî feminizmin ışığında diğer farklılıkları da (etnisite, yaş, sınıf, eğitim, engellilik vb.) içine alarak yeni-ırkçılık kavramını tanımlamaya olanak sağlamasının yanında; bugünkü toplumsal eşitsizlikleri güçlü bir kuramsal ve kavramsal

¹Pınar Sarıgöl, Dr., Fenerbahçe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, pınar.sarigol@fbu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5420-8892.

interpret today's social inequalities in a strong theoretical and conceptual framework. In this context, this article shall firstly focus on the arguments of Marxist and radical feminists on the sameness and the difference, especially in the second wave. Second, the question of gender and identity of the third wave feminism shall be discussed. This comparison of ideas and the suggested arguments shall show us how/where we should see multiple inequalities with the intersectionality theory. Moreover, with the perspective of intersectionality this comparison shall allow us to analyze the analytical axes in which the differences cause inequality. In addition, the specificity of the article is that it reconsiders the concept of neo-racism with intersectionality and reveals the multifaced categories and differences that cause inequality. Eventually, the main purpose of the article is to explain intersectionality in parallel with its theoretical development, to explore its academic functionality of the theory and to expound inequalities, categories and their social, cultural and political results in different empirical cases and levels.

Keywords: Intersectionality, Feminism, New-racism, Gender Politics, Identity Politics.

çerçevede yorumlama imkanı da sunmasıdır. Bu bağlamda, bu makalede ilk olarak ikinci dalgadaki özellikle Marksist ve radikal feministlerin aynılık ve farklılık savlarına odaklanılacaktır. Daha sonra, üçüncü dalga feminizmin toplumsal cinsiyet ve kimlik meselesi ele alınacaktır. Bu fikir karşılaştırması ve öne sürülen savlar bizi kesişimsellik kuramı ile çoklu eşitsizlikleri nasıl/nerede görmemiz gerektiğini gösterecektir. Dahası; bu karşılaştırma, farklılıkların eşitsizliğe neden olduğu analitik eksenleri kurama özgü bir perspektifle incelememizi sağlayacaktır. Buna ek olarak; makalenin özgünlüğü, yeni-ırkçılık kavramını kesişimsellik kuramıyla yeniden düşünerek eşitsizliğe neden olan çok yönlü kategorilerin ve farklılıkların su yüzüne çıkarmasıdır. Nihayetinde, makalenin esas amacı kesişimselliği; onun kuramsal gelişimiyle anlamak, ve kuramın akademik işlevselliğini keşfederek eşitsizlikleri, kategorileri ve bunların toplumsal, kültürel, politik sonuçlarını farklı ampirik örneklerde ve düzeylerde serimlemektir.

Anahtar kelimeler: Kesişimsellik, Feminizm, Yeni-ırkçılık, Toplumsal Cinsiyet Siyaseti, Kimlik Siyaseti.

Giriş

Bell hooks 1981 tarihinde yazdığı *Ben bir kadın değil miyim: Siyah Kadın ve Feminizm* adlı kitabında siyah kadınların tarihten günümüze ırkçılık ve cinsiyetçiliğe nasıl maruz kaldığını anlatmıştır. hooks, siyah ve beyaz kadının yaşamları arasındaki cinsiyetçi ideolojinin nüanslarına dikkat çekmiş ve beyaz erkek egemenliğinin siyah kadınlar için çok yönlü ezilme biçimleri yarattığını açıklamıştır. Erkek egemenliğinin söz konusu olduğu bir düzende bütün kadınlar ikincilken, beyaz erkek egemenliğiyle mevcut cinsiyetçi ayrımcılıklara ırkçı ayrımcılıklar da eklenmiştir. Irkçı ve cinsiyetçi ayrımcılıkların

olduğu yerde, alt sınıfı siyahlar temsil etmiştir. Şüphesiz bell hooks'un kitabı bu alanda ilk kitap ve ilk tespit değildir ancak sorduğu "Ben bir kadın değil miyim?"² sorusuyla siyah ve beyaz kadın arasında aynı cins olmaktan kaynaklı evrensel feminizm anlayışına tek cümle ile tekrar dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

bell hooks'un siyah kadınlar nezdinde hatırlattığı bu yalın soru makalede, ikinci dalga feminizm ve üçüncü dalga feminizm arasındaki farklılıklar ve çok yönlü eşitsizliklerin kuramsal bağlamda nasıl kategorize edildiğini, nasıl sorunsallaştırıldığını analiz etmemiz için hayati bir çıkış noktasıdır. Bu noktadan ilerlerken; kesişimsellik, feminist bir perspektif olarak, hiyerarşik farklılıkların hangi sınırdaki eşitsizliklere ve dolayısıyla ötekileştirmeye dönüştüğünü kuramsal olarak temellendirecektir. Başka bir ifade ile ikinci dalga feminizmde kadınların ataerkillik karşısında güçlü olması için öne sürülen "bütün kadınların kız kardeşliği" tezi üzerine yapılan eleştiriler ve kadınlar arasındaki farklılıkların eşitsizlik düzeyinde görünür olması yeni, kapsamlı feminist bir bakış açısının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dahası, bununla ilişkili kadınların kendi aralarındaki toplumsal cinsiyet, etniklik, din ve sınıf farklılıklarının kesişimselliği ile analiz edilmesi gerektiğini göstermiştir.

Bu nedenle, makalede ilk olarak kesişimsellik kuramının temel çerçevesini, sonra ikinci dalga ve üçüncü dalga feminizmde kuramın gelişme gösterdiği temel meseleler belirlenecektir. İkinci dalga feminizmde Marksist, sosyalist ve radikal feministlerin kuramsal tartışmaları ve birbirlerine yönelik eleştirileri ile siyah ve lezbiyen feministlerin görüşleri, mevcut feminist kuramların kadınlar arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmadaki yetersizliklerini göstermiştir. Üçüncü dalga feminizme geçildiğinde ise artan göç ve neo-liberal politikalar feminizmde yeni kuramsal gelişmeleri tetiklemiştir. Genel olarak yeni feminist kuramlara göre toplumsal cinsiyet; sadece kadın, erkek, lezbiyen, gay gibi sınıflandırmalara tabi tutulamayacağı gibi siyah, beyaz ya da Üçüncü Dünyalı kadın gibi gruplandırmaların da ataerkilliği ve kadınlar arasındaki farklılığı tanımak açısından yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla feminist teorinin boşlukları ve eksiklikleri karşısında siyah ve Doğu kökenli feministlerin Batı feminizmine yönelttikleri eleştiriler, kadınların kendi aralarında yaşadıkları ayrımcılıkları etniklik, cinsiyet, ırk ve sınıf kategorileri ile göstermeye çalışmıştır. Bu nedenle, makalede ikinci ve üçüncü dalga feminizmdeki teorik gelişmelerin sadece belli bir kısmı kesişimsellik kuramı ile ilişkilendirilecektir. İkinci ve üçüncü dalga feminizmdeki teorik gelişmeler ışığında ortaya çıkan kesişimsellik kuramı öncelikle siyah feministlerin kavramsal katkılarıyla ele alınacaktır. Kurama isim vermiş feminist düşünür Kimberle Crenshaw'ın argümanları ile başlayıp iki siyah feminist kuramcı Patricia Hill Collins ve bell hooks'un analizleriyle siyah feminizm ve kesişimselliğin ilk çıkış coğrafyası olan Amerika'daki gelişmelere odaklanılacaktır. Avrupa kıtasındaki kesişimselliğin gelişimine baktığımızda ise göçün artması ile kadınların kendi aralarındaki farklılıkları tanımlamak için ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet kategorilerine ek olarak, etnik farkın ve din farkının ötekileştirici ve dışlayıcı gücünü keşfettikleri görülecektir.

Bu nedenle makalede yeni ırkçılığı kesişimsellik kuramıyla yeniden düşünerek İkinci Dünya savaşından sonra Avrupa'nın toplumsal dönüşümünü ve farklı ırk, etniklik, sınıftan kadınların yeni toplumda birbirleri ile karşılaşmasının sonuçlarını feminist bir perspektiften sunulacaktır. Tarihsel

² 1797'de köle bir ailede doğan, dönemin kölelik karşıtı ve kadın hakları hareketlerinin en önemli isimlerinden Sojourner Truth "Ben kadın değil miyim?" sorusunu ilk kez dile getirendir.

olarak bakıldığında İkinci Dünya savaşından sonra Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerini hızla düzeltme kaygısı Üçüncü Dünya ülkelerindeki siyasi konjonktür ile birleştiğinde dünya genelinde nüfus hareketliliklerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum Batının iktisadi, kültürel ve siyasi yapısını etkilemekle kalmamış, “yeni dünyanın ötekileri” ile hiyerarşik toplumsal kategorileri yeniden belirlemiştir. Savaş sonrası Batı; iktisadi gelişimini istikrara oturtup sınıfsal egemenliğini ve normlarını, cinsiyetçi ve ırkçı parametreler etrafında inşa ederek kadınlar arasındaki farkı besler yönde bir toplum yaratmıştır. Neticede Batı toplumunda kadının ikincilliği değişmezken, “Batılı kadın” ve “Göçmen kadın” arasındaki farklılık feminist teoriyi ve hareketi etkilemiştir. Nitekim değişen toplumda toplumsal cinsiyet, ırk ve etnikliğin egemen olanla siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkisi, kadınlar arasındaki eşitsizliğe odaklanmak gerektiğini göstermiştir.

Makalenin nihayetinde, kesişimselliğin toplumsal cinsiyet ve feminist literatüre katkıları ve konuya ilişkin ampirik çalışmalarda eşsiz akademik işlevselliği bir kere daha vurgulanacaktır.

İkinci ve Üçüncü Dalgada Farklılık ve Eşitsizliklere Feminist Yaklaşımlar

İkinci dalga feminizmde tartışmaların etrafında döndüğü iki vurgu vardır. Bunlardan biri kadın ve erkeğin *aynı* olduğudur, diğeri ise kadın ve erkeğin birbirlerinden *farklı* olduğudur. Eşitliği aynılık ya da farklılık üzerinden sağlamaya çalışan feminist kuramcılar, bu dönem itibariyle birbirlerinden beslenen ama birbirlerine karşı duran fikirler öne sürmeye başlamıştır. “Aynılık”ı savunanlara göre feminizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kabul etse bile toplumsal cinsiyetten öte bir bilgiye ulaşmak için çalışmalıdır. “Farklılık”çı feminizm düşünürlerine göre ise, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vardır ve feminizmin amacı, bu farklılıklar üzerinden kadının inkar edilen kimliğini çok boyutlu olarak tanımlamak ve kadına toplumsal itibarını yeniden kazandırmaktır (Ergas, 1992, s. 490). Bu nedenle, ikinci dalga feminizmi anlamak için kadın ve erkeğin aynı olduğunu savunan liberal feministlerin aksine, farklı olduğunu değişken eksenlerde tartışan radikal ve sosyalist feministlerin özellikle birbirlerine yaptıkları eleştirileri karşılaştırmak önemlidir.

Marksist ve sosyalist feministler ilk önce Marksizm eleştirisi yaparak kadın sorununu kapitalizmden bağımsız düşünmemek koşuluyla yeniden tanımlamışlardır. Başka bir ifade ile Karl Marx’ın ve Friedrich Engels’in (2011 [1848], s. 158) kaleme aldığı *Komünist Manifesto*’nun son bulunduğu “proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yok” cümlesi, Marksist feminizmin eleştirel başlangıcı olmuştur. İşçi sınıfının özgürlüğünü betimleme açısından bu cümle anlamlı olabilir, fakat kadının özgürlüğünü de işçi sınıfının zincirlerine bağlayan Marx ve Engels’in herkes için mutlak bir kurtuluşun devrimle olacağı sınıfsız toplum fikri eksiktir. Nitekim kadının özgürlüğüne yönelik 19.yy içindeki klasik Marksist açıklamalar; 1960’larda ortaya çıkan ve yaklaşık 1980’lere kadar ikinci dalga feminizm olarak adlandırılan dönemin esas eleştiri konuları olmuştur (Donovan, 2010, s. 147). Öyle ki, Marksist feminist kuramcı Heidi Hartmann’ın *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği* adlı makalesinde, formüle edilmiş bir devrim anlayışının yüzyıllardır süregelen cinsiyete dayalı ezilmelere çözüm olmayacağını net cümlelerle şöyle belirtir: “kadınlar devrimden sonra erkeklerin kendilerini kurtaracaklarını beklememelidirler... Erkeklerin zincirlerinden başka kaybedecekleri şeyleri de vardır” (Hartmann, 2006, s. 70). Marksizmde kadın sorununa, sınıfsal eşitsizlikten daha az önem verilmiş ve

sınıf hareketinden bağımsız, ayrı bir kadın hareketinin mücadeleyi sekteye uğratacağı düşüncesi savunulmuştur. Bu bağlamda, Marksist kuramın kadın söz konusu olduğunda cinsiyet körü olduğu kabul edilmelidir (Hartmann, 2006, s. 2).

Kadının erkekten ayrı ezilen bir kimlik olarak ele alınması gerektiği Marksistler, radikal ve liberal feministler tarafından farklı perspektiflerle savunulmuştur. İkinci dalga feminizm içinde kadının kamusal alandaki konumunun yanı sıra özel alandaki konumu da irdelenmiştir. Daha geniş bir ifadeyle birinci dalgada kadının temel hakları, siyasi eşitlik, istihdam ve eğitim gibi kamusal alanda erkekle eşitliği talep edilirken, ikinci dalgada kadın, kamusalda erkekle ne kadar eşit olursa olsun aile içinde; yani, özel alanda kadının konumu değişmediği sürece bir eşitliğin sağlanamayacağı savunulmuştur (Bora, 2012, s. 40). Nitekim radikal feministlerin “Kişisel olan, siyasaldır” sloganı tam da kamusal-özel alan ayrımına ithafen söylenmiştir. Kamusal alanda her kadının deneyimlediği ataerkil kodlar, aslında doğrudan özel alan içinde de var olduğu ve özel alanın esasında kamusal alanın düzeni gibi “siyasal bir projeyi” temsil ettiği iddia edilmiştir (Ergas, 1992, s. 492). Daha geniş bir ifadeyle Hartmann Marksizmin kadın sorununa bakışının cinsiyet körü olduğunu savunurken, feminizmin de Marksizm temelli tarihsel maddecilik anlayışından yoksun olduğunu ve tarih körü olduğunu belirtir. Batı toplumlarında kadınların neden ezildiğini anlamak istiyorsak hem bu toplumların gelişimlerini hem de ataerkilliğin toplumsal bir yapı olarak nasıl yer ettiğini anlamak gerekir, ki bunun için feminizm ve Marksizm birlikte hareket etmelidir. Dolayısıyla, Marksizmde kadın, toplumsal cinsiyet bağlamında ikincilikleri üzerinden değil de ekonomik sistemdeki konumları itibariyle analiz edilir (Hartmann, 2006, ss. 2-4).

Hartmann'ın vurguladığı sorun, kadının ekonomik sistemde yapageldiği işler ve basit işbölümlerine kıyasla erkeğin bu işbölümünde daha öncelikli konumda bulunmasıdır (Hartmann, 2006, s. 12). Christine Riddiough, Hartmann'ın ataerkilliği salt kadın ve erkeğin cinsiyetçi işbölümü üzerine temellendirmesinin, sorunun bütününe görme açısından oldukça dar bir çerçeve sunduğunu, hatta feminizm ve Marksizmi birlikte kuramsallaştırma konusunda Hartmann'ın analizinde ciddi eksikliklerin olduğunu iddia etmektedir. Riddiough'a göre, kadının neden ezildiği ve neden erkek tarafından ikincilleştirildiği gibi cevap verilmesi gereken sorular yanıt verilmeden kalır (Riddiough, 1981, s. 75). Ailedeki iş bölümü üzerinden kadının üreme yeteneği ve buna bağlı olarak çocuk bakımı, ev işleri gibi erkeğe ve ailesine sunduğu hizmetlerin kendisi sadece ataerkillikle açıklanamaz. Aile toplumun temel birimidir fakat tek birimi değildir. Sivil toplumun üretim sürecine dahil olan bir parçasıdır. Dolayısıyla, kadın üzerindeki baskı sadece aileden kaynaklı değildir (Riddiough, 1981, s. 81). Buna göre, “sosyalizmde ev işi de kolektifleştirilecek ve kadınlar çifte yüklerinden kurtulacak” (Hartmann, 2006, s. 7) inancı ile yetinilmiş olması eşcinsellerin ataerkil sistemdeki dışlanma sorununun yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. Şu açıktır ki; kadının sadece cinsiyetinden ötürü aile içinde baskı altında olduğu tespiti yetersizdir. Örneğin, eşcinseller aile içinde baskı altına alındıkları gibi toplum değerleri gözetilerek hem toplumdan hem de aileden dışlanmakta, ayrımcılığa uğramakta, fiziksel ve sözel şiddete maruz kalmaktadır. Nitekim cinsel yönelimin yanı sıra, ırk ve sınıfsal bağlamda en marjinalde kalanlar da ezilmektedir (Riddiough, 1981, ss. 81-83). Anlaşılması gereken, ataerkil sistemde erkek olmayan ya da eril söylemin dışında duran herkesin farklı ahlaki ve toplumsal değerler kapsamında ezilmesidir. Bu bağlamda; özellikle sosyalist ve Marksist feministlerin kadının toplumsal cinsiyet ve sınıfsal rolünün

ötesinde kendi aralarında ayrımcılığa neden olan etniklik, ırk, cinsel yönelim gibi farklılıkların kuramsal analizini yapmada eksiklikleri olduğunun tekrar altını çizebiliriz.

Radikal feministler ise kadınlar arasında ayrımcılığa neden olan farklılıkları Marksist feministlere kıyasla daha önemser görünse bile bütün kadınların “kız kardeş” olduğu fikri ile ataerkilliğe karşı kadın birliğini evrensel bir dille kurması kadınlar arasında farklılıklardan kaynaklı ayrımcılıkları görmesine engel olmuştur. Daha kapsayıcı bir ifadeyle, radikal feminist Shulamith Firestone eğer ortada devrimden daha kapsayıcı bir kelime olsaydı feministlerin ataerkillik karşısında kazanacağı zaferin niteliği olarak kesinlikle söz konusu kelimeyi kullanacaklarını belirtir. Firestone göre, kadın salt ekonomik sistemin filtresinden geçirilerek ele alınamaz; tarihsel analiz cinsiyet ayrımcılığının özüne tekabül eder ve bu analizi cinsiyetler arası ezen/ezilen bağlamında okumak gerekir. Kadın ve erkek birbirinden farklıdır. Açıktır ki biri diğerinden daha üstündür. Eşitsizlik, doğrudan ya da dolaylı ailedeki biyolojik yetki dağılımına bağlıdır. Doğal olanı insani olanla açıklamak gerekli değildir; yani, doğadaki cinsiyet farklılığı ile insanlığın yaşadığı cinsiyet ayrımcılığı birbiriyle alakalı değildir. Sistemin eşitsizliği, insanlığın gelişimiyle ortaya çıkmıştır, doğaya referans verilemez (Firestone, 1997, ss. 22-24). Bu bağlamda, biyolojik farklılıklar açık olarak ortadadır ancak esas mevzu doğal farklılıkların toplumsal temsillerce nasıl bazı grupların dışlanmasına neden olduğudur.

Barrett de kadınların ayrımcılığa uğrama nedenlerinin özellikle biyolojik yetilerle ele alınmasını eleştirir. Barrett'e göre; salt kadın-erkek arasındaki farklılıklar değil, aynı zamanda ırki farklılıklar arasında da beyaz olanın neden üstün olduğunu anlamak için ataerkilliğin tarihsel analizine bakmak gerekir. Kadının ikincilleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri tarihten günümüze bütünsel olarak ele alınamaz çünkü dönemin koşulları gereği değişiklikler söz konusudur. Zira toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiklikler, emeğin bölüşümü ve üretim ile bağlantılıdır. Bu nedenle, kadının özgürlüğü için emeğin bölüşümü yeniden değerlendirilmeli, özellikle çocuk bakımı ve ailesel sorumluluklar özelindeki bu bölüşüm gözden geçirilmelidir (Barrett, 1997, ss. 124-126). Şüphesiz feminizm kadın erkek eşitliği adına önemli tarihsel kazanımlar elde etmiştir. Kamusal alanda kadının oy hakkını elde etmesi, özel mülkiyet hakkı ve mesleki uzmanlık alma şansının artması özellikle burjuva beyaz kadın açısından ciddi gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu gelişmeler siyasi parametrelerin ve kadına yönelik egemen ideolojinin eşitlikçi düzeyde yeniden inşası anlamında çok da ikna edici değildir, çünkü mevcut gelişmeler işçi sınıfı kadınların özgürlüğünü tanımlama açısından bir çözüm önermemiştir. Unutulmaması gereken kapitalizmle birlikte kamusal alanda kadının da emeğine ihtiyaç duyulmuş olmasıdır. Dolayısıyla, kadının kazandığı haklar egemen ideolojinin eril söylemini yok etmez. Zira kamusal ve özel alanda yüzyıllardır süregelen eril dil, kadınların bizzat kullanmasıyla da güçlenebilir (Barrett, 1997, ss. 128-129). Bu nedenle eril dili kadın da -farkında ya da değil- üretebilir, çünkü kadın da ataerkil kodlarla yetişmekte ve kendine biçilen rolü duygusal ve ekonomik bağlılıklarla gönüllü oynayabilir ya da çaresizlikle susmak zorunda kalır. Bu bağlamda, radikal feminizmin kadın ve erkek rollerinin birbiriyle ilişkisinin sorunlu olduğunu görüp politik olarak buna odaklanması ikinci dalga içerisinde oldukça önemli bir gelişmedir. Radikal feministler, cinselliği ve yeniden üretimi kadınlar nezdinde öne çıkararak kadın sorununu politik bir mevzu haline getirmiş ve ataerkilliği, politik bilincin dönüştürülmesi yönünde ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Radikal feministlerin hiyerarşinin olmadığı

küçük kadın grupları ile bilinç yükseltme seanslarını gerçekleştirmesi kadınların kendi yaşamındaki dışlanma deneyimlerini paylaşıp ataerkilliğin farklı yüzlerini açığa çıkarması bakımından anlamlıdır (Ramazanoğlu, 1998, s. 31). Ancak farklılıklar nezdinde kadınların ezilmesi sorunu salt ataerkilliğin farklı yüzlerini görmekle çözülemez. Kapitalizm, ırkçılık ve ataerkilliğin birbirini besler yönde ilişkisini anlamak gerekir ve kadınlar arasındaki farklılıklar, çoğu zaman kadınların yaşadığı ayrımcılığın bir ya da birçok nedenini içinde barındırabilir.

İkinci dalga feminizmin radikal feministlerinden Kate Millett da farklı özellik, kapasite ve imkanlara sahip kadınların ayrımcılığa uğrama nedenlerinin değişebileceğini belirtmiştir. Millett'in özellikle kadının bir azınlık olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki fikirleriyle azınlık psikolojisi bağlamında tespitler yapması önemlidir. Ona göre, kadınların ataerkil sistem içerisindeki kimlik karmaşaları, kendi aralarındaki ezilmeden kaynaklı tepkilerine ve durumları algılamalarına yöneliktir. Bilhassa birinci dalga içerisindeki siyasi ve kültürel gelişmeleri toplumsal devrim olarak algılanmasının bir yanlış olduğunu belirtmiştir. Özellikle Millett'in birinci dalga feminizm için; Kadınların Oy Hakkı Hareketi, Medeni Haklar Hareketi gibi feminist örgütlenmeler orta sınıf eylemi niteliğinden kurtulamadığını, bu hareketlerin kent-soylu karakterden sınırlanmadığını ve en çok hakları yenen işçi sınıfı kadınlarını kendi hareketlerine katamadıkları yönündeki eleştirisi dikkate değerdir. Kamusal alanda hak kazanan kadın, çalışma hakkıyla ekonomik bağımsızlığı kazandığını sanıyordu fakat ne çalışmada eşit koşulları sağlamaya yönelik zorlama ne de çalışmaya bir sorumluluk gözüyle bakma gibi bir çaba içine girmiştir. Sonuç olarak, kadınlar eşlerinin gelirin ya da toplumsal baskı yüzünden "aile ve çevresel değerlere" bağımlı olmuşlardır. Özellikle kriz zamanlarında yedek iş gücü olarak kullanılıp sonrasında da "yuvalarına" geri gönderilmişlerdir (Millet, 1987, ss. 140-141). Dolayısıyla, kadının emeği kadın olduğu için hem kamusal alanda hem de özel alanda ötekileştirilmiştir.

Kate Millet'in cinsiyet, sınıf ve emek vurgusundan feminist akımların birbirlerine sundukları kuramsal eleştirilerden birbirlerini beslediği sonucunu çıkartabiliriz. Daha geniş ifadeyle radikal, sosyalist ve Marksist feministlerin kendi kuramsal çıkışlarına sundukları eleştiriler kadınlar arasındaki farklılıkları görünür kılarken, evrensel feminizm anlayışına yönelik siyah ve lezbiyen feministlerin eleştirileri de gerekli dikkati feminist akımlar için sağlamıştır. Neticede bütün feminist ekoller kadının erkek egemen ideoloji tarafından ezildiğini kabul edip eşit ve adil bir yaşam için farklı çözümler önerse bile kadınlar arasındaki farklılıklara yeterli değinilmediği için tartışmaların eksenini kadınlar arasında yaşanan ayrımcılıklara gelmiştir. Fakat özellikle siyah kadınlar ve etnik azınlıklara mensup kadınlar, radikal ve Marksist feministleri kadınlar arasındaki eşitsizliğin ırksal ve etnik nedenli olduğunu es geçtikleri iddiasıyla eleştirirler (Ramazanoğlu, 1998, ss. 36-37). İkinci dalga feminizmde salt etnik, ırki ve sınıfsal farklılıklar değil aynı zamanda cinsel yönelimi hetero olmayan kadınlar da hak talep ederken hemcinslerinden bazı sorunlara daha sık maruz kalmaları açısından farklı yönlerden ayrımcılıklara uğradıklarını vurgulamışlardır. 1974 yılında bir araya gelen ve kendilerine The Combahee River Collective diyen bir grup siyah ve aynı zamanda lezbiyen feminist kadın ırkçılığa, cinsiyetçiliğe ve sınıf baskısına karşı durduklarını açıklayan politikalarını bildirmişlerdir (The Combahee River Collective Statement, 1997, s. 63). Kolektife göre, politikalarının temel zorluğu tek bir yönden gelen baskıya değil her türlü baskı ve dışlanmaya karşı siyasi mücadele yürütmeleridir; zira ne ırksal, ne sınıfsal

ne cinsiyet ne de cinsel yönelim olarak devamlı ayrımcılığa uğramaktadırlar (The Combahee River Collective Statement, 1997, s. 67).

Siyah feminist Gloria Joseph'e göre, radikal ve Marksist feminist analiz sistematik olarak beyaz kadın ve beyaz erkek arasındaki ilişkiye bakmıştır. Bir Marksist olan Joseph de, Marksizmi cinsiyet ve ırk körü olarak nitelendirmiş, aynı zamanda feminizmle birlikte siyah kadınların köle olarak çalıştırıldıkları dönemin ve bugünün analizini yapamadığını belirtmiştir. Başka bir deyişle, feminizm siyah kadınları kapsayamamıştır, çünkü açıktır ki siyahların insanlık dışı köleliği görmezlikten gelinmektedir (Joseph, 1981, ss. 93-94). Bu bağlamda, "Kişisel olan politiktir" sloganını siyah kadınların yanında siyah erkekler için de kullanılabilir. Zira; biyolojik özelliği itibariyle siyah erkek de ezilmiştir, öyle ki beyaz kadın tarafından dahi ezilmiştir. Fakat bu durumda siyah erkeğin de mevzu edilmesi sadece erkeğin kadını ezdiğini savunan radikal feministler için bir problemidir. Ancak siyahlar için beyaz egemenliği söz konusudur, beyazların baskısı erkeklerinkinden de önce gelir ve daha ezici, hatta acımasızdır (Joseph, 1981, ss. 96-98). Bu bağlamda, ikinci dalga feminizmde siyah feminist hareket özellikle beyaz ya da siyah ırktan olmak ya da Üçüncü Dünya insanı olmak arasındaki hiyerarşide ataerkilliğin en can alıcı noktasına dikkat çekmiş; dahası, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği de takip ederek feminist hareketin üçüncü dalgaya doğru gelişme göstermesini sağlamıştır.

Kristeva'ya göre evrenselci kadın hareketi olarak adlandırılan ve kadınlar için her süreçte yürütülen mücadelede seçme-seçilme hakkını isteyen, erkeklerle eşit bir şekilde toplumsal kurumlarda yer almayı talep eden ve annelik ya da kadınlığa ilişkin niteleyici tanımları reddeden 1968 öncesi feminizm, günümüze ulusların toplumsal ve siyasal yaşamında önemli bir etki bırakmıştır. Elde edilen haklar (siyasal haklar, doğum kontrolü, kürtaj, ücret eşitliği, mesleki anlamda tanınma) oldukça önemlidir ancak evrenselci olan bu feminizm akımı kadınların birbirinden farklı sorunlarını da evrensel kadın hareketi altında küreselleştirmiştir. 1968 sonrası yeni kuşak feminizmde ise mücadele artık eşitlik için sürdürülmemektedir (Kristeva, 2007, ss. 228-231) çünkü "mücadele artık farklılığı ve özgüllüğü talep etmektedir" (Kristeva, 2007, s. 231).

Kadın sömürüsü, kadına şiddet ve geleneksel önyargılar hala sürüyor olmasına rağmen 1968'den günümüze kadın mücadelesi hem nitelik hem de nicelik olarak yükseldiği görülmüştür. Her kadın grubu kendi farklılıkları özelinde mücadeleye katılır ve her kadın baskı altında olmasına rağmen elinde kullanabileceği hangi araçlar varsa o şekilde mücadele eder (Kristeva, 2007: 238). Bu nedenle Kristeva'nın deyimiyle ikinci dalga feminizmin tarihsel olarak bir kısmını kapsayan *yeni kuşak* ya da üçüncü dalga feminizmde kadın, kadının cinsel kimliğinin yanı sıra etnik köken, ırk, yaş, sınıf gibi farklı kimlikleriyle mücadeleye kattıkları eksenler gözetilerek tartışılır. Ancak belli bir eksen ve tanım kullanarak bu süreci tanımlamak mümkün değildir. İkinci dalga feminizmde kadını erkekten ayıran temel karakteristik özellikler ve sorunlar her kadına eşit şekilde paylaştırılmıştır. Kadınlar her koşulda safi ezilen grup kabul edilmiş ve sorun bu şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Üçüncü dalgada bütün kadınları tek potada eriten bu bakış açısının her zaman, her koşulda yanlış olduğu belirtilmiştir. Başat eleştiri, kendine biçilen bir rolle ayrılmış kadının evrensel sayılan feminist harekete katılamaması ve "kadın olma" kimliğini ne yönden sahipleneceği konusunda ikna olamamasıdır. Dolayısıyla, evrenselci bakış açısı aslında üstte duran bir feminizm anlayışını da göstermektedir. Daha geniş bir ifadeyle,

özellikle ikinci dalga içerisinde kadın biyolojik ve fiziksel farklılıklarıyla erkekten ayrıştırılmıştır. Ancak, kadının doğuştan gelen bedenine içkin toplumsal rolü de “kadın” olarak kodlanmıştır. Başka bir ifadeyle, kadın bedeninde doğup kendini erkek hisseden ya da erkek bedeniyle toplumsal cinsiyetini kadın olarak kabul etmiş bireyleri salt biyoloji yetilerle anlamaya çalışmak yetersiz kaldığı gibi aynı zamanda doğru da değildir.

Benzer şekilde üçüncü dalganın en önemli isimlerinden Judith Butler da biyolojik yetiler ve toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşmasına işaret eder. Judith Butler *Cinsiyet Belası* kitabının önsözünde özellikle toplumsal cinsiyetin belirlenen sınırlarına ve yerleşmiş standartlarına, erillğe ve dişillğe dair klasik tanımların ötesinde bir karşı çıkışla toplumsal cinsiyetin anlamını pratikte sınırlayan her feminist kuramın feminizm içinde dışlayıcı normları yarattığını ve bunun da doğal olarak feminizm içinde homofobik sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir. Feminizm, özellikle belli toplumsal cinsiyet kalıplarıyla yeni dışlama biçimlerini üretmeye çalışmamalıdır (Butler, 1999, s. 12). Butler’a göre, feminist kuramda genellikle kadına kurgulanmış bir kimlik yüklenir ve bu kimlik etrafında hem feminist kazanım sağlanması hem de siyasi olarak daha çok görünür olması beklenir ve kadınların “özne” olarak belli alanlarda temsiliyetlerinin ve meşruiyetlerinin artması hedeflenir. Ancak özne olarak tanımlananın hangi kadınlar olduğu hala tartışmalı bir konudur (Butler, 1999, ss. 43-44). Nitekim kadınlar arasındaki farkın özellikle 1970’lerden sonra başat mevzu olması, Butler’ın deyimıyla temsiliyet ve görünürlük kazanan “özne”nin belli bir tanım çerçevesinde bu hakkı almasını ve bu hakkı kategori dışında birilerini bırakmak suretiyle varlığını pekiştirebilmesini sağlamıştır. Butler özne meselesinin siyaset için, bilhassa feminist siyaset için oldukça önemli olduğunu belirtir. Zira hukuki öznelerin dışlayıcı pratikler kullanılarak üretildiğini ve öznelerin kazandığı bu siyasi yapı belli bir siyasi işlem neticesinde kazanılır. Nitekim hukukla da bu işlemler doğallaştırılıp, gözden kaybedilir. Başka bir ifadeyle, yasa kendi hegemonyasını kurup egemen söylemle öznenin kendi ifadesini sağlar. Dolayısıyla, kadınların dil ve siyaset içinde nasıl daha kapsamlı temsil edileceklerinin yanı sıra farazi iktidar yapılarının bizatihi feminist özneler tarafından nasıl üretilip kısıtlandığını da idrak etmek zorunludur (Butler, 1999, s. 45).

Kadınlar arasında dayanışmayı inşa etmek için sistemden kaynaklı sorunların bertaraf edildiği kurgusal bir kimlik yaratılmış ancak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkı gözetmeksizin yaratılan feminist öznede bölünmeler oluşmuştur. Dolayısıyla cinsiyeti kıstas alıp toplumsal cinsiyeti ona göre yorumlamak çelişkili bir hal yaratmaktadır. Cinsiyetin biyolojik olarak değiştirilemez olduğu kabul edilirse toplumsal cinsiyet hallerimiz de kültürün getirdiklerine göre değiştirilemez olur. Butler işte bu noktada feminist öznelerin birliği için toplumsal cinsiyetin çoklu yorumlanabilir yapısını tek bir açıdan geliştirip çözümünü buradan sağlamanın feminizmin çelişkisi ve sorunu olduğunu savunmaktadır (Butler, 1999, s. 50). Toplumsal cinsiyet tarihsel ve kültürel bağlamlarla her zaman aynı şekilde kurulmamıştır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet özsel bir karakter taşımaz. Neticede toplumsal cinsiyet söylemsel olarak ırk, sınıf, etnik köken, cinsel ve bölgesel kimliklerin kesişiminde kurgulanmıştır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet bağlamında özgürleşme, siyasi ve kültürel ilişkilerin niteliğini anlamadan kazanılamaz. Toplumsal cinsiyetin ve öznelerin dinamik yapısını fark etmek zorunluluğu vardır. Aksi takdirde, feminist öznenin evrenselliği ve birliği, “temsili söylemin” kısıtlamaları sonucunda fiilen sabote edilmektedir. Yani, kimlik yaratıp o kimliğin esas bileşenlerini— sınıf, etnik köken, ırk—yok

sayıp tekil bir tanım içinde kurtuluşun olacağı varsayılırsa baskı altına alınan diğer bileşenler başka bir mücadeleyle feminizmden kopuk olarak yol almaya çalışır (Butler, 1999, ss. 46-48). Dişillik, annelik ve cinsellik gibi kültür ötesi ve ortak baskı yapılarında kadının ezildiğine dair evrenselci görüşler her zaman destek bulmaktadır ancak “kadınlar” kategorisini oluşturmak ve bunun birliğinde ısrar etmek mevcut olan gerçek düzenin kültürel, toplumsal, ırksal ve siyasi kesişme noktalarında inşa ettiği “kadınlar”ı yok saymak demektir (Butler, 1999, ss. 62-63). Butler fikirlerine şöyle açıklık getirir: Her kadın anne değildir, çeşitli nedenlerle olmayabilir ya da anne olmak istemez. Feminizmi tüm kadınların benimsemesi ve salt ‘annelik’ rolüyle kadınlar arasında birlik sağlanması mümkün değildir. Nitekim bu politikleştirmenin çerçevesi değildir. Herhangi seçilmiş bir kimlik politikleştirmenin ve feminizmi benimsetmenin unsuru olamaz çünkü her zaman bir taraf dışarıda kalır (Butler, 2008, s. 62). Zira kimlik siyasetinde de belli kazanımlar sağlama amacı ya da çıkar gözetme söz konusudur. Kimliklerin kendi nüfuzlarını daha yetkin kullanmak adına cinsiyetçi bir söylemle kadını ötekileştirirken, farklı kimlikten kadınlar arasında da ayrımcılığa neden olmaktadır.

Nancy Fraser’ın belirttiği gibi iktidara ve kaynaklara kolaylıkla ulaşabilen ve ulaşamayan gruplar kendi aralarında sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik ve yaş gibi eksenlerde eşitsiz statülerde kimlikleşir ve farklılaşır. Böylece, hegemonik olan ile olmayan arasındaki yetki ve nüfuz farkını ayırt etmek gerekmektedir. Belli kurumsal alanlarda yani parlamento, akademi, mahkeme ve yaygın medya gibi merkezi söylemsel arenalarda ihtiyaçlar dile getirilir ancak herkesin ihtiyaçları dikkate alınmaz. Fraser kendi görüşünü şu örnekle destekler: “AIDS’li ve AIDS olma riski taşıyan insanların ihtiyaçlarına ilişkin ahlaki ve bilimsel söylemler hükümet komisyonlarında temsil edilirken, gay ve lezbiyen hakları adına mücadele eden aktivistlerin bu ihtiyaçlara dair yorumları büyük ölçüde göz ardı edilmektedir” (Fraser, 2006, ss. 13-14). Fraser da Butler gibi bütün kadınlar için mutlak bir feminizmin imkansızlığını farklı şekillerde fakat aynı soruna işaret ederek savunmaktadır. Ancak Fraser’a göre Butler evrenselleştirilen kadın birlikteliğinin çelişkilerinin farkındayken var olan ve belki de çözülemeyecek olan sorunları doğrudan işaret etmez. Feminist akımlar içinde farklı kimliklerle kendilerini temsil eden kadınlar uzlaştıramayacaklar, hatta yer yer kendi aralarında çıkar çatışmalarına gireceklerdir, ki toplumsal düzenin biçimlerine göre tanımlandığında bu çatışmalar kaçınılmazdır. Tam da bu noktada, mevcut çatışmaları “kadınların farklılığı” üzerinden okumak ve farklılıklara yönelik cesaretlendirici bir pozisyon almak sorunun kendisini bertaraf etmektir. Butler, mevcut farklılıkların analizini doğru yaparken çıkabilecek çatışmalara karşı uzlaşma önerisi geliştirememektedir ancak Fraser uzlaşma sağlama ihtimali ile kadınları –ve erkekleri- kendi çıkarları ya da ihtiyaçları doğrultusunda çatışmaya gitmeden düşünmeye teşvik edilip edilemeyeceği sorusuna cevap arar (Fraser, 2008, ss. 83-84).

Üçüncü dalganın en önemli iki feministi olan Butler ve Fraser’ın düşüncelerini kadınlar arasındaki farklılıklarla ilişkilendirirsek “kadın” belli bir tanıma mahkûm edilemeyeceği gibi, kadınların birbirinden farklı ihtiyaçları ve sıkıntılarını salt kuramsal düzeyde analiz ederek görünür kılınamayacağını da söyleyebiliriz. Bunun anlamı birinci ve ikinci dalganın verimsiz ve yanlış geçirilmiş yıllar olduğu değildir, öyle ki feminizm adına ciddi kırılmalar ve gelişmeler ortaya çıkmıştır. Nitekim üçüncü dalga feminizmin önemi kadınların ezilmesini ve kadınlar arasındaki farklılıkları salt ataerkillik değil aynı zamanda kapitalizm, ırk, etniklik ile çok yönlü ilişkiyi düşünülmesi gerekliliği üzerinden

ilerlemiş olmasıdır. Neticede kadının güçle kurduğu ya da kurmak istediği ilişki sahip olduğu ırk, etniklik, sınıf, yaş gibi kategoriler doğrudan belirleyici olur ya da ona kuracağı ilişkilerde öncelik sağlar. Roy Boyne gücü elinde tutanların çoğunlukla erkek olması istatistiksel bir gerçek olduğunu ama “güçlü” olanın cinsiyetinin çok da önemli olmadığını vurgular. Boyne’a göre, önemli olan “ben” üzerinde egemenlik kurarak ötekileri düşünmeden iktidarını sergilemek ve onu kötüye kullanmaktır (Boyne, 2011, s. 53). Dolayısıyla salt erkek cinsinin üstünlüğünden her koşulda bahsedilemez, eril dili kullanan ve avantajlı konumlara-yaş, ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi- doğuştan sahip olan ya da sonradan konum almış kadınların da patriyarkal söylem gücüyle ataerkilliğin sürmesine sebep oldukları fark edilmelidir. Sonuç olarak, Drucilla Cornell’in belirttiği gibi, feminizmdeki bölünmeler ışığında kadınlar arasındaki *farklılıklar* ve *ayrıcılıklar* ile yüzleşmek gerekir, hatta farkında olmadan sahip oldukları ayrıcalıklar özellikle deşifre edilmelidir (Cornell, 2008, s. 101). Bu nedenle, kadınlar arasındaki farklılıkları mistikleştirilerek vurgulamak sınıfsal ve ırksal olarak ayrıcalıklı dünyaya gelmiş kadınların tarih boyunca daha öncelikli olduklarını ve bu özelliklere sahip olmayanların ise ötekileştirildiğini görmezlikten gelinmesine neden olur. Bu noktada kadınlar arasındaki farklılıkların hangi bağlamlarda ayrımcılığa ve ötekileştirmeye neden olduğunu daha iyi analiz etmek için üçüncü dalga içinde gelişen kesişimselliği daha yakından incelemek gerekir.

Kesişimsellik Teorisi

Kesişimsellik teorisinin kavramsal tartışmasında toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, sınıf gibi kategorilerin birbirleriyle ilişkilerini ve beklentilerini tarihsel olarak iyi kavramakla mümkündür. Nitekim ikinci ve üçüncü dalga feminizmde dikkatle üzerinde durulan geçişler bu kavrama ışık tutma amacıyla sunulmuştur. Kavramı anlamak için Marksist feminizmin kapitalizmle, siyah feminizm ve lezbiyen feminizmin ise evrensel “beyaz” feminizm anlayışıyla, toplumsal cinsiyet ve engelli olmanın birbiriyle ilişkisinin ve kavgasının ne olduğunu anlamaktan geçer. Esasında kavram yeni olsa bile temas ettiği noktalar tarihten günümüze taşınan temel feminist sorunlardır. Nitelendirildiği gibi “kesişimsellik yeni şişede eski şaraptır” aslında (Lutz, Vivar ve Supik, 2011, s. 2).

Kesişimsellik teorisini isim olarak ilk kullanan Amerikalı siyah feminist Kimberle Crenshaw, Amerika’daki siyah kadınların beyazlardan farklı ezilme pratiklerine maruz kaldığını ileri sürmüş ve siyah kadınların kendi aralarında bölünme durumunun nedenlerini çalışmasının ana konusu yapmıştır (Crenshaw, 2011, s. 25). Daha aydınlatıcı olması için Crenshaw’ın *eksen (Axis)* ve *kesişim (Intersectional)* olarak temellendirdiği teorisinin metaforik anlatımını bu noktada aktarmak gereklidir:

Gelen ve giden dört yolun kesişimini trafik benzetmesi ile düşünün. Ayrımcılık trafikte olduğu gibi kesişime kadar tek bir yönde ya da başka bir yönde akabilir. Kesişimde bir kaza olursa, bu herhangi bir yönden gelen arabalar nedeniyle olabilir, ya da bazen hepsinden birden gelenler nedeniyle. Benzer şekilde siyah bir kadın, eğer kesişimde olduğu için zarar görürse, bunun nedeni cinsiyet ayrımcılığı ya da ırk ayrımcılığı olabilir (Crenshaw, 2011, s. 29).

Crenshaw görüşünde, siyah kadınları kadınlık ve siyahilik olmak üzere iki eksenle ele almış ancak beyazlarla karşılaştırma yaparken kesişimde kalan kadın için ırksal ayrımcılığın etkilerini vurgulamıştır. Sınıf eksenine bağlı ötekileştirmeyi ırksal ayrımcılığa dayandırarak ele almıştır. Daha açık bir ifadeyle siyah kadınları beyazlarla, siyah kadınları kendi aralarında ve siyah erkeklerle karşılaştırırken eksenlerin kesişiminden öte eksenlerden birini sabit tutarak diğer ikisinin bağımlı değişkenliğiyle iki farklı ölçüt sunmuştur. Irk ekseninden baktığı zaman kesişimde kalanın dışlanmasını biyolojik cinsiyet ve sınıfsal koşullarla açıklarken cinsiyet ekseninden baktığında analizinin temeli ırk ve sınıf olmuştur. Ancak özellikle sınıftan bağımsız sadece ırk ve cinsiyet eksenlerinde tespit yapmanın kesişimselliği kurma babında çelişkiye düşüreceğini vurgulamakla birlikte ırk ve cinsiyetin beyaz kadınlarla arasındaki ayrışmaya etki ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle, siyah kadınların özellikle feminist teoride ve ırkçılık karşıtı söylemlerden dışlandığını vurgulamaktadır. Ona göre feminizm ve ırkçılık karşıtı hareketler, kadınların birbirlerinden farklı deneyimlerini doğrudan ırk ve toplumsal cinsiyetle ilişkisini kuramamakta ya da kurmak istememektedir. Dolayısıyla, feminist teori ve ırkçılık karşıtı politikalar siyah kadınların ezilmesini “siyah kadın deneyimi” olarak ayrıca düşünmelidir (Crenshaw, 2011, s. 26).

Crenshaw mutlak surette eksenlerin kesişiminde daima siyah kadının olduğu ve bu nedenle her zaman siyah kadının mağdur kaldığı tezini savunmamaktadır. Ona göre, beyaz kadın da bazı durumlarda kesişimde kalır ve esasında siyah kadınla aynı eksenle ezilir ya da siyah kadın, siyah erkekle aynı sınıf ve ırk ekseninin kesişimine düşer ve aynı ezilmeyi yaşar. Son kertede siyah kadın ekseriyetle hem ırk hem cinsiyet olarak çifte ayrımcılığa maruz kalır. Kimi zaman mevzunun hassas noktası ırk ve cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığını belirtmekle de açıklanamaz (Crenshaw, 2011, s. 29). Dolayısıyla, ayrımcılığa neden olan faktörleri kategorileştirmek ve her bir kategoriye tanım ya da kimlik vererek ayrımcılığın ne olduğunu ve nasıl olduğunu açıklamaya çalışmak, sorunun önemini azaltmakta hatta değerlendirme yapılırken yanlış sevk edebilmektedir. Ya ayrımcılığa neden olan kimseler, bu kategoriler içinde ortaya çıkartılmalı ya da her yönden ezilmiş olanların yaşadıkları açıklık kazanmalıdır. Başka bir ifadeyle; ırk ve cinsiyet, ayrımcılığın en açık nedenleri olarak sunulabilir ama erkek ve beyaz ırkın egemenliğinin nedenleri olarak gösterilemez, gösterilse bile ikisinin etkileşiminin nasıl sonuçlanacağını öngörmek zordur (Crenshaw, 2011, s. 30). Crenshaw izah etmeye çalıştığı ırki özelliklerin getirdiklerine bakıp feminist teoride ve anti ırkçı söylemlerde olduğu gibi salt bunun üzerinden politika üretilirse dışarıda bırakılan cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim gibi kesişmesi muhtemel eksenlerin hangi durumlarda öncelik sağlayacağı ya da ötekileştirmeye neden olacağı fark edilemez. Bunun sonucu olarak da, ırka bağlı kısır bir tespitin etrafında dönülür ve beyaz-siyah karşılaştırılması sıradan bir ırkçılık ve anti-ırkçılık düzeyinde yapılır (Crenshaw, 2011, s. 31). Crenshaw kesişimsellik teorisine giriş yapmak için önemli bir isimdir çünkü *eksen* tanımını ilk kullanarak kuramın belli bir çerçevede özgülleşmesini sağlamıştır. Ancak tabii ki kesişimsellik kuramının tek ismi değildir.

Patricia Hill Collins ve bell hooks siyah feminizm ve kesişimsellik adına sınıfsal, toplumsal cinsiyet ve ırksal nedenlere dayanan ayrımcılıkların analizini salt beyaz-siyah değil, siyahlar arasındaki farklılıkları ve üçüncü dünya kadınlarını da tartışmaya katıp kategoriler ve eksenleri daha geniş bir yelpazede sunar. Örneğin Patricia Hill Collins, günümüzde bile ABD’deki toplumsal cinsiyet politikalarının siyahlar söz konusu olduğunda hala ırkçı olduğunu öne sürmektedir. Sadece politikalar

değil, siyahların medyadaki temsilleri de ırkçı ve cinsiyetçidir. Collins'e göre Afrika kökenli kadınların özellikle geçmişte olduğu gibi hayvansı ve vahşi cinsellikle ilişkilendirildiğini ve aslında bununla siyahların "medeni olmayan" olarak temsil edildiğini söylemektedir (Collins, 2004, s. 27). Collins'le benzer fikirleri savunan bell hooks ise, feminist teorinin siyah kadının yaşam zorluklarını romantize ederek ele aldığını, esas baskı nedenlerine ve sonuçlarına yüzünü dönmediğini savunur. Ona göre, siyah kadının ırkından ve cinsiyetinden kaynaklı sorunlar yaşadığı her zaman anlatılır ama siyah kadının bu baskılarla nasıl baş edebildiği genellikle söz konusu yapılmaz. "Güçlü siyah kadın" stereotipi yaratılır ve bunun üzerinden bir kahramanlık destanı yazılır. Kadın hareketinde, beyaz kadının seks objesi olması, doğurgan olması, çocukları yetiştirmekten sorumlu olmasına karşı durulurken siyah kadının anneliği, çocuk yetiştirmesi ve hatta seks objesi olması bile kutlanır, teşvik edilir (hooks, 1990, s. 6).

Collins de Crenshaw gibi siyah bir feministtir ancak kesişimselliğe ve siyah kadının ötekileştirmesine salt siyahlık üzerinden açıklama yapmaz. Doğrudan siyah kadının ve aynı zamanda siyah erkeğin ırk sebebiyle yaşadığı fiziksel ve ruhsal sömürüye değinir. Öte yandan ırki aidiyetin kadınlar arasında ve kadınlara karşı beyaz egemenliğinin ayrımcılığa sebep olduğunu da vurgular. Ona göre, özellikle siyah insanları işaret eden ırksal farklılıklar zamanla toplumsal cinsiyet nezdinde çeşitli formlar almıştır. 19.yy'de ırksal olarak ayrışan kadınlar, bugün erkekler için cinsel sömürü nesnelere haline gelmiştir. Geçmişte ırki ile ezilen kadın ve erkeğin insani varlığı tümenden reddedilirken bugün siyah kadın ve siyah erkek seksüel anlamla görünür olabilmıştır. Collins'e göre, ötekileştirilen Latin kadınları ve siyah kadınlar "ateşli Latinler" ve "vahşi siyahlar" diye güya olumlanarak yeniden tanımlanmış; ve fakat, "egzotik vücutlar" beyaz erkeğe arzu nesnesi olarak sunulurken beyaz kadının karşısına ise "kötü kadın", "yuva yıkan", "görgüsüz" ve "akıl çelici" olarak konulmuştur (Collins, 2004, s. 30).

Aslında Collins için geçmişle şimdi arasında çok da bir değişiklik yoktur. Siyah kadının ve siyah erkeğin bedeni bu sefer kol gücünün yanında, seksüel olarak çekici kılınarak sömürülmekte ve beyaz kadının masumiyeti "hayvansı cinselliğin" dışında tutularak var olan ahlaki standarda hapsedilmektedir. Siyah kadın sadece renk ırkına değil, aynı zamanda cinsiyet ırkçılığına da maruz kalmaktadır. hooks da benzer şekilde beyaz kadın ve siyah kadın temsillerine değinir. Beyaz kadın da biyolojik cinsiyetinden kaynaklı sömürülmekte ve objeleştirilmektedir ancak sorun şu ki beyaz kadının her zaman "hanımefendi" olma şansı varken siyah kadın hayatı boyunca seks düşkünü olmadığını ispatlamak zorunda kalır, zira genel algı budur (hooks, 1990, s. 110). Collins, kadınlar arasındaki etnik ve ırksal farklılığa yaklaşımında aslında küreselleşmenin yeni ırkçılığa nasıl etki ettiğini göstermeye çabalamaktadır. Kapitalizmin kendisi yeni değildir ancak küreselleştirme yeni ırkçılıkla ırki, sınıfsal ve cinsiyetçi ayrımcılıkların yanına etniklik kategorisini de ekleyerek dünya halklarını birbirlerine karşı kutuplaştırmıştır. Bir uçta tahayyül edilemeyecek kadar zengin, istediği zaman istediği her yerde olmayı beceren elitler, diğer uçta ise hareket edemeyen mahalli bölgelerinde işsiz ya da kendi yaşadıkları bölgelere kurulmuş yerel işyerlerinde ucuza çalıştırılan "diğerleri", yani küresel bağlamda en avantajsız olanlar- "beyaz ve batılı" olmayan herkes vardır (Collins, 2004, s. 33).

Daha özelleştirsek yeni ırkçılık, yeni sosyal ilişkilerle birlikte toplumsal cinsiyet rollerindeki ezilme pratiklerini değiştirmiştir. Örneğin geçmişte hem siyah kadın hem de siyah erkek ırk bağlamında

ezilmiştir. Bugün de dışlanma örneklerine rastlayabiliriz ancak güçlünün belli olduğu küresel dünyada siyah kadın, sadece kadın olduğu için ataerkillikten etkilenirken siyah erkek, hem erkek olmanın hem de siyah olmanın avantajını yaşar ya da lezbiyen, gay, biseksüel siyah insanlar daha çok ötekileştirilirken heteroseksüel siyahlar avantajlı durumdadır. Öte yandan, günümüzde yükselen yeni orta sınıf siyahlar da vardır ve onlar var olan ırksal ayrımcılığa karşı, kendi konumlarını korumak adına ya ırksal çıkarlarını öne sürerler ya da sessiz kalıp sınıf çıkarlarına göre seçim yaparlar. Tam da bu noktada yeni toplumsal ilişkiler ırkın, sınıfın, toplumsal cinsiyetin ve biyolojik cinsiyetin nasıl ortak duyu ya da ayrımcılık yaratabileceğini fark ettirmeden öğretir (Collins, 2004, s. 47). Artık yeni ırkçılıkla hiyerarşi, toplumsal cinsiyet ve sınıfı gözetmeksizin beyazlar üstte ve siyahlar en altta olacak gibi klasik bir tanımla karşılaşmamaktadır. Irki ayrımcılık sabit kategori olsa bile, hem siyahlar hem de beyazlar ataerkil düzendedir. Aynı zamanda, siyahlar arasında sınıfsal farklılıklar da vardır ve bu durum özellikle eğitim koşullarına sahip olma ve okul eğitimindeki başarı ile değişkenlik göstermiştir. Ancak en önemlisi siyahların politik alanda görünür olmaları –burada siyah söylem gücüne sahip olmaları değil- batı politikalarını özümseyebilmesi ve beyaz söylemi kullanmayı kabul etmesiyle mümkün olmuştur. Bu bağlamda, Collins kesişimsellik teorisi için cinsiyet, ırk, sınıf gibi kadınlar arasında farklılığı nitelendiren eksenlerle bir hiyerarşi tanımlar ancak tarif ettiği düzende her zaman her koşulda geçerli bir konumlandırma söz konusu değildir. Örneğin beyaz bir işçi kadın, orta sınıf bir siyahın altında konumlanması mümkündür. Dolayısıyla hiyerarşik düzen bize sadece hangi koşullarda hangi kategorilere bakılması gerektiği konusunda fikir verir. Ancak değişmeyen bir konum söz konusu ise ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet bakımından beyaz elitler her zaman en avantajlı ve en üsttedir (Collins, 2004, ss. 47-48). Bugün beyaz elitler en üst pozisyonda olmasına rağmen ırkçılığın azaldığını ileri sürmek esasında hegemonik görüşün yeni ırkçılık bağlamında geçmişini manipüle etmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, feminist teori beyaz ve orta sınıf kadının genel kadınsal sıkıntılarıyla ilgilenmektedir. Bu yüzden, feminist teoride siyah feminist düşünceler ve hegemonik feminist söylemle çatışacak başka çalışmaların eksikliği vardır (Collins, 2000, s. 6).

Nitekim feminist teoride kadınlar arasındaki farklılıkları analiz etmedeki eksiklik ve evrensel feminizmin yetersizliği siyah kadınların kendi aralarında bölünmelerini de açıklayamaz. Bu nedenle Collins kesişimsellik teorisini, salt beyaz siyah eşitsizliği ile değil, aynı zamanda siyahların kendi aralarındaki çeşitli kategorilerden kaynaklı ayrımcılıkları vurgulamak için de önemli bulur. Her bir siyah kadının bireysel tecrübesi “siyah kadının deneyimi” olarak karikatürize edilir ve bu deneyimler topyekûn siyah kadınların deneyimlerini açıklamak için kullanılır. Ancak tarihsel olarak, siyahların ev içindeki emekleri, eğitim ve iş bulma konusunda zorluk yaşamaları onları kolektif bir mücadeleye yöneltmiştir. Nitekim feminist teori de aslında bir bakıma sorunu kısa yoldan çözüme kavuşturmaya çalışıp siyah kadınların sorunlarını tekleştirerek sadece anti ırkçı bir söylem tutturmuştur; ki o da oldukça yüzeyseldir. Dolayısıyla, değişen dünyayla birlikte siyah kadınların bir duruş noktası seçip mücadele etmesi normal olduğu kadar, siyahların durdukları eksenlerden kaynaklı kendi aralarında bölünmeleri de olağandır (Collins, 2000, ss. 24-25). Başka bir ifadeyle; beyaz üstünlüğü, egemenliğini devam ettirebilmek için dönemselleştirilmiş koşullara bağlı olarak söylemini değiştirebileceği gibi Afro-Amerikalı kadının da deneyimlerinin değişmesi anlaşılır olmalıdır.

Siyah feminist düşünce ve muhalif düşüncelerin yokluğunda, hegemonik çıkarlardan kaynaklı herkesin hayatını etkileyen mikro ölçekli değişiklikler görünür olamamaktadır. İktidar/ güç ilişkilerindeki şekillendirme her bireyi etkilediği için siyah kadınlar ve erkek egemen iktidar ilişkilerinin dışında kalanlar kendi güçlerini kolektif olarak birleştirebilirler. Ancak direnme stratejileri ve iktidar her zaman çok parçaya bölünür. Bu yüzden bireysel direnme mi yoksa kolektif direnme mi sorusu ortaya çıkar. Kolektif direnmede her zaman birileri “dışarıda” bırakılır ve onun durduğu noktadan kolektifçe muhalefet yapılır. Ancak bu diğer grupların ya da kolektiflerin problemlerini anlamayı engelleyerek kurtuluş için gerekli olan dayanışma bilinci sağlanamamaktadır. Başka bir ifadeyle “baskı”, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet, ait olduğun millet ya da etnik köken gibi kategorilerin hepsinden ya da birinden kaynaklı olabilir (Collins, 2000, s. 275).

Bu noktada Collins’in kesişimsellik kuramına atfettiği öneme referans verilmelidir. Afro-Amerikan kadınlar için sınıf, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten kaynaklı dışlanma ve ezilme nedenlerini fark etmek onlara klasik feminist teorinin eksiklerini gösterir ve bu teorilere boyun eğmekten kurtarır (Collins, 2000, s. 9). Tarihte siyah kadınlar hem ırksal mücadele yürütmüşler hem de beyaz kadınlarla birlikte ataerkilliğe karşı durmuşlardır. Bugün de siyah kadınlar ataerkilliğe karşı yine mücadele etmektedir ancak tartışılan ve ayrımcılığa neden olan durum siyahların kadın hakları mücadelesi verirken ırkçılığa karşı yürütülecek direnişlerinin sekteye uğrama kaygısıdır. Nitekim bir grup siyah feminist, siyahların her türlü ayrımcılığı karşı gösterecekleri direncin bütün siyah kadınlar için kazanç sağlayacağını düşünmektedirler (hooks, 1990, s. 2). Sonuçta patriyarkal iktidar, sınıf ve ırktan bağımsız bütün erkeklerin kadına kıyasla öncelikli olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, siyah kadın ve beyaz kadın ataerkilliğe karşı birlikte mücadele yürütmeli, ırkçılık söz konusu olduğunda ise siyah erkeklerin de bu ayrımcılığa uğradığı unutulmamalıdır (hooks, 1990, s. 87).

bell hooks sınıf için, “sadece yazılıp çizilen ama üzerinde tartışmaya gelince mevzu yapılmayan bir konu” tanımını yapar (hooks, 2000, s. 5). hooks’a göre, aynı ülkede yaşayan farklı ırk ve etnik gruptan insanlar sınıf üzerinde tartışmayı, devletin genel refahına göre Amerika’nın sınıfsız bir toplum olduğu zannedilmiştir. Bu yüzden, neden bazı etnik grupların daha iyi iktisadi olanaklara sahip olduğu sorusu çalışmada belirtilen akademik çalışmalarda ele alınmıştır. Sınıfsal eşitsizliğin olduğu bir yerde ırk ve cinsiyet ırkçılığının da ekseriyetle görünürdür. Ancak ses getirebilirliği daha kolay olan özellikle “ırk” ve “kadın-erkek eşitsizliği” konularına ağırlık verilmesi sınıf bilincinin de eşitlik için oldukça önemli olduğu gerçeğinin bertaraf edilmesine neden olmuştur. hooks’a göre, ırk ya da ataerkilliğe karşı mücadele etmek önemsiz değildir ancak sınıfsal ayrımcılığı da görmeden hem siyahlar hem de beyazların sorunlarının çözülmesi mümkün değildir (hooks, 2000, s. 5).

Kısacası, kesişimsellik kuramı farklı yaşamlardan gelen insanları daha iyi anlamamız için yöntemsel bir ilke sunmak görevindedir. Dolayısıyla, kesişimselliğin kuramsal çerçevesi belli bir aşamadan sonra eşitsizliği anlamak için sabit noktalar sunmaya devam eder ancak üzerinde çalışma yaptıkça ve farklı eksenlerde kesişimde kalanların yaşamlarına bu kuramla baktıkça yeni bir bakış açısı kazandırır. Neticede kadının nasıl ve ne yönden ötekileştirildiği sorularına kesişimsellikte cevap arama gayreti kuramsal olarak öngörülmemiş eksenlerin kadınlar arasında ayrımcılığı nasıl etkilediği sorusu ile ilgilidir. Bu bağlamda, kadınlar arasında eşitsizliği farklı eksenlerle görünür kılmak için yeni-ırkçılığı kesişimsellik teorisi ile yeniden düşünmek gereklidir.

Yeni-İrkçılığı Kesişimsellikte Yeniden Düşünmek

ABD'deki siyah feminizmin kesişimselliğe katkılarını ele aldıktan sonra Avrupa kıtasında kesişimsellik teorisinin gelişimine bakmak yeni-ırkçılığı 'görebilmek' için elzemdir. 1980'lerin sonu 90'ların başında Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Doğu Avrupa'daki gelişmeler ve Körfez Savaşı gibi yakın tarihin en kanlı savaşları dünya genelinde nüfus hareketliliklerinin artmasına neden olduğu gibi bu durum özellikle kadınlar ve çocukları olumsuz etkilemiştir. Amerika'da siyah feministlerin evrensel feminizm anlayışını eleştirdiği gibi, Avrupa'daki politik hareketlenmeler de benzer ama farklı açılardan Avrupa'daki siyasi ve iktisadi gelişmelerin sonuçlarına bakarak kadınların kurtuluşu için evrensel feminizmin söz konusu olmadığını göstermiştir (Brah, 1996, s. 150). Avrupa'da artık azınlık sayılmayacak ölçüde kadın göçmen yaşamasına rağmen, göç ve kültür çalışmaları çoğu kadının özgül pozisyonuna işaret etmez (Anthias ve Yuval-Davis, 1992, s. 68). Dolayısıyla, yukarıda değinildiği gibi, eksiklikler fark edilip toplumsal cinsiyetin, sınıfın, farklı etniklik ve ırkın kadınları nasıl etkilediği feminist literatürde özellikle kesişimsellik teorisi ile tartışılır olmuştur.

Avrupa'daki kesişimsellik tartışmaları, post modernizm ve post kolonializm teorileriyle anlam kazanmıştır. Özellikle, Britanya gibi eski sömürgeci ülkelerde Asyalıların ve diğer ırktan insanların bulunması ve ayrıca 1980'lerin sonunda Doğu Avrupa ve Rusya'daki siyasi değişimlerin yoğun göç hareketini tetiklemiş olması kurama kimlik, siyasi duruş ve kültür gibi yeni dinamikleri eklemiştir (Brah, 1996, s. 17). Kesişimsellik kuramı, bize ezilmeyi mekanikleşmiş hiyerarşik bir düzenle tanımlamaz. Birileri diğerinden daha az ya da daha çok ezilmiyordur. Amaç, sadece farklı eksenlerdeki kadınların yaşadıkları ışığında baskıcı sistemi tanımlayabilmektir. Dahası, toplumda ırk, cinsiyet, sınıf gibi eksenlerin kesişiminde kalan kadınların varlıklarını sürdürebilmek için egemen olanla iyi ilişkiler sürdürmeye çalıştıklarını da görebiliriz. Sınıf, toplumsal cinsiyet, etniklik ve ırk ayrımcılığın ve ezilmenin yoğunlaşabileceği eksenlerdir ancak öte yandan biyolojik cinsiyet, yetenekler, fiziksel engeller, yaş gibi kategoriler de bir tarafta iktidarla diğer tarafta gelenek ve kültürle ilişki içindedir (Yuval-Davis, 2012, ss. 48-49). Erkek ve kadın her kültürde olduğu gibi sosyal ve doğal çevreyle farklı etkileşime sahiptir. Modernite öncesi dönemde, kadın erkek arasında daha az cinsiyetçi ayrımcılık varken emperyalizm ve sömürgecilikle birlikte kadının daha çok ezildiği cinsiyetçi farklılıklara dönüşmüştür. Sadece kadın erkek arasındaki farklılık değil her durum ve düzen için iki uçlu tanımlar Avrupa merkezci literatürde sıklıkla kullanılmıştır. "Biz" ve "onlar", "gelişmiş" ya da "gelişmemiş", "Batı" ve "geri kalan her yer", "Avrupalı" veya "Avrupalı olmayan", "üst" ya da "alt" gibi ikili sıfatlar özellikle yürütülecek birçok proje ve çalışma için engel olmuş ve çeşitli çatışmaları tetiklemiştir (Harding, 2008, ss. 155-157). Söz konusu modernlik, bilimsel ilerleme, bireysel özgürlük olunca Avrupa her daim bu özellikleri sahiplenmiş ancak ülkelere çeşitli nedenlerle göç eden kadınların fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını görünce bunun nedenini kadınların "medenî olmamaları" ve etnosentrik alışkanlıklarını sürdürmeleri ile açıklamıştır. Modern olmak "Batı" ile ilgiliyse küresel ilişkilerin Batının rasyonalitesine bağlı olarak durum ve koşullar gerektiğinde değişken olabileceğini kabul etmekten geçer; ki aksi durumda cinsiyet ve kimlik ayrımcılığına ilişkin problemlerin esas kaynağı görülmez (Harding, 2008, s. 175). Modernlik, geleneksel olanı karşısına alıp kendisinin ne olmadığını tanımlar. Geleneksel olan güçsüz olduğu kadar aynı zamanda ilkindir. Yani gelenek, "kadın" demektir. Bu cinsiyetçi kodlarla

küreselleşmeyi tekrar okuduğumuzda, özellikle başka bir kültüre göç etmiş, savaş mağduru kadınların neden daha çok ezildiğini de görmüş oluruz (Harding, 2008, s. 202). Amerika'daki ırkçılık sorunu bugün Avrupa'da da görünmektedir. Britanya örneğinden yola çıkılırsa, evde Asyalı kamusal alanda Britanyalı kadınlar, gençler ve çocuklar hem kimlik çatışması yaşamakta hem de uyum sağlama kaygısıyla yoğun bir stresin altında olmaktadır Avrupa'da, Amerika'daki gibi anti ırkçı söylemin etrafında toplanma ve hareket etme çoğunlukla salt ten rengini işaret ederek mümkün olmamaktadır. Örneğin, Britanya'da üst, orta ve işçi sınıfı arasında önemli kültür farkları olmakla birlikte her bir grup din ve toplumsal cinsiyet anlamında da farklılaşmaktadır. Bu, Asyalıların kültürel yapısı için de geçerlidir. Kendi aralarında sınıf, kast, din, geldikleri bölge ve toplumsal cinsiyet bakımından birbirleriyle çatışan farklılıkları vardır. Dolayısıyla, biri diğerinden farklı hem intra- hem de inter-etnik kültürlerin çatışması muhtemeldir (Brah, 1996, s. 40; Brah, 2007, ss. 245-46).

Toplumsal cinsiyet ile ırkçılaştıran etnik kimlikler “doğal” kabul edilen bir ilişki içindedir. Sosyal normlar kadın-erkek farklılığını ve yeniden üretimi belli bir standarda oturtur. Etniklik ve bunun üzerinden ırkçılaştıran gruplar da doğdukları kolektivitenin kurallarını ve kültürünü kendi “doğalları” bu olduğu için onu muhafaza ederek yaşamlarını sürdürürler. Toplumsal cinsiyet ve ırk/etniklik temelinde şekillendiği kabul edilen “doğal yetenekler ve kapasitelere” sahip insanlar da iktisadi ilişkilerde “doğal özelliklerine” göre rollerini alır; ki eşitsiz sınıfların durumları da bu “doğallıkla” meşruluğunu kazanmış olur (Anthias ve Yuval-Davis, 1992, s. 13). Örneğin, “kadın daha güçlü bir cinstir” , “siyah, güzeldir” ya da “yaşlı, bilge olandır” gibi yargıları evrensel bir dille herkes adına kullanmak bir bakıma bu ayrımcılıklara “doğallık” kazandırır ve herkesi tek bir kategoriye hapseder (Yuval-Davis, 2006, s. 199). Başka bir açıdan bakacak olursak Chandra Talpade Mohanty ve Aihwa Ong'a göre Batı, Üçüncü Dünya kadını gücsüz ve pasif imajla temsille özelleştirir ve bütün kadınların deneyimini, kadının ezilmesinin evrensel sorun olduğu düşüncesiyle homojenize eder. Batılı olmayan kadın, kendine özgü cinsiyet ve doğal kapasiteleri ve ona biçilmiş sabit kadın rolü ile toplumda ve komünitesinde ifadeye zorlanır. Mohanty, bunun analitik strateji olduğunu belirtir ve genellikle bu stratejiyi erkek şiddeti, Arap aile yapısı, İslami kodlar ya da iktisadi gelişmişlikle ilişkilendirir. Başka bir ifadeyle, birbirinden ayrı tutulmayan deneyimler patriyarkanın tek yönü ile açıklanmaya çalışılır ve ataerkillik sınıfsal olarak altta duranın kültürü ile ilişkilendirilir. Kadının gelişmesi ve kamusal alanda görünür olması, iktisadi ve politik gelişmelere etkisi modernlik olarak sunulurken Üçüncü Dünya kadınının daha kötü koşullarda uzun süre ve az maaşa çalışıp, hem Batı kültüründe hem de kendi yerel kültüründe cinsiyet baskısına maruz kalması gelenekselleştirilip açıklanıp doğallaştırılır (Mohanty ve Ong'tan aktaran Udayagiri, 1995, ss. 162-163). Bu nedenle kadının politik kimliği sadece toplumsal cinsiyet tartışmaları ile değil cinsiyetçi ayrımların ırk, sınıf, yaş, göçmenlik durumu, millet, yaşadığı bölge gibi diğer kategorilerle ilişkisi kurularak ele alınmalıdır.

Kimlik, birey ve kolektifin ne olduğunu, kim olduğunu, neler yaşadığını ya da yaşayabileceğini aktarmanın kısa ama öz cevabı olabilir. Sosyal ayrımcılıklar, organize ve temsili formlara dayalıdır. Egemen söylem hukukla, devlet kurumlarıyla, sendikalarla, sivil toplum örgütleriyle ve aileyle kendini ifade etme alanı yaratır ve düzeni yeniden üretir. Dolayısıyla günlük yaşamda dışlanma, baskı, ötekileştirmeyi deneyimleyen kişiler ya da kolektifler kendi duruş noktalarından ve egemen söylemle

kurdukları ilişkiden beslenerek başka kişi ve gruplar için önyargı geliştirebilirler. Bu aslında sosyal ayrımcılığın en önemli nedenidir (Yuval-Davis, 2006). Başka bir ifadeyle kimlik dediğimiz bizim kendimize ve çevremize anlattığımız bir hikaye mi yoksa toplum tarafından bize mal edilen ve çeşitli yaptırımları olan bir kurgu mudur? Bu kurguya bireysel ya da kolektif ölçekte ne kadar inandığımız ve inanmasak bile başkaları tarafından yaşamamıza nasıl etki ettiğini anlamak için kimlik politikasını tanımak gerekir çünkü kimlik politikasıyla insanlar kendi bireysel hikayelerini herkesin hikayesi haline getirmeye çalışır ve hikayeden elimizde kalan homojenize edilmiş bir kurgudur. Dolayısıyla bu kimliği sadece kadın olarak kurgulanırsa ve var olan baskı sadece cinsiyetle ilişkilendirilirse kurgunun sınıf, ırk, etnik köken gibi kısımları bir boşluk yaratır. Yani, “farklılıkların” temsili tek bir kategoriyle anlamlandırılmaz (Yuval-Davis’ten aktaran Grünell ve Saharso, 1999).

Küreselleşmeyle birlikte kadın, daha önce duymadığı görmediği toplumlara belli rol ve görevlerle katılmaktadır. Bu durum, toplumdaki kadın erkek arasındaki güç ilişkilerini etkilediği gibi kadının yetiştiği kültürdeki geleneksel kadın erkek ilişkileri de yeni bir form almaktadır (Yuval-Davis, 2009, ss. 1-2). Örneğin kadının mesleki yeterliliği ya da yetersizliği, evli ya da bekar olması, yaşlı ya da genç olması veya Asya’dan mı yoksa diğer Avrupa ülkelerinden mi göç ettiği, kadın göçünün cinsiyetleşen karakterini analiz etmek bakımından önemlidir. Analizi şu boyuttan ele alırsak kadının göçmenlik statüsü resmi nikahlı oldukları eşlerinininkine bağlıdır. Aile ve içinde bulunduğu kültürel komünite tarafından en çok sömürülen ve dışarıda kalan “toplumsal dünya” ve “iktisadi dünyayla” etkileşimi yönlendirilen yine kadındır. Ek olarak, iktisadi dünyanın iş talebi de cinsiyetçidir. Kadın, göçmenlikle birlikte genellikle geleneksel rollerini mesleki yaşamlarında da para kazanmak için her türlü temizlik işinden çocuk bakımına kadar sürdürmek zorunda kalır. Diğer taraftan, seks işçiliği ve eğlence sektörünün en çok sömürüleni göçmen kadınlardır. Beyaz erkeklerin, internet üzerinden bakirelik ve egzotiklik pazarlanan genellikle genç yaşlardaki kadınları seçip evlendiği “Sipariş Gelinler (Mail Brides)” olgusu kadınların ikincil ve göçle birlikte korumasız, daha çok sömürülen ve geleceği olmayan bir yola itildiklerini göstermektedir (Yuval-Davis, 2009: 4). Değişen toplumsal yapı ve ilişkilerle kadın modern bir portrede sunulur. Hem sağ hem sol ideolojilerde kadının daha özgür daha eşit bir yaşam sürdüğü vurgulanır ancak küresel realitelere baktığımızda ekseriyetle bununla çelişen bir tablo görürüz. Zengin ve yoksul arasındaki fark salt Batı ve Doğu ayrışmasıyla değil aynı toplum içinde yaşayanlar arasında da artık vardır. Doğu’dan Batı’ya göç etmek refah ve özgür bir hayata ulaşmak değil, özellikle kadınlar için daha baskıcı ve sömüren iki kültürün arasında kalmak demektir (Yuval-Davis, 2009, s. 6). Ancak kapılarını göçmenlere açmış ülkeler ve birçok teorisyen gibi göçmenler de rahat ve eşit bir topluma geldiklerini düşünür. Örneğin temizlikçi olarak çalışan ve devletin çeşitli alanlarda sağlamak zorunda olduğu sosyal güvenceleri bir lütuf olarak gören ya da ona egemen sistem tarafından öyle empoze edilen göçmen kadın, kendi ülkesine gidişlerinde akrabalarının ya da çevresinin karşısına göçmen olarak yaşadığı şartların uzağında bambaşka bir sınıfsal pozisyonla çıkar (Anthias, 2012, s. 14). Bu bağlamda kesişimsellik kavramı ötekileştirmeye neden olan özgül bir kategorinin kaynağına dair her zaman geçerli bir eksen sunmaz. Devlet ideolojisiyle ilişkili eşitsizliklere baktığımızda bazı grupların kültürel ve iktisadi çıkarlarına bu eşitsizliklerin katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, kategorilerin kesişimine bakıp kişinin mağduriyetine ve niteliğine ilişkin “doğru yargıya” ulaşmak mümkün değildir çünkü

iktidarın yanında ya da iktidara muhalif duran her “kimlik” kendi gücünü yaratmaya çalışır ve ne istediği her zaman kestirilemez. Bu nedenle, sayısız eksen ya da kategori etrafında sayısız güç ilişkileri vardır ve esasında sayısız hiyerarşik iktidar ilişkileri, sosyal eşitsizliğe ve ötekileştirmeye neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, gücün farklı farklı kümelenmesi zamana ve mekana göre değişmektedir. Kadın sorununu görmeyip ırk ya da etnik köken etrafında kümelenmek ya da sadece cinsiyet sorunlarını fark edip sınıfsal getirilerine bakmamak bir anlamda kimlik politikalarının stratejisidir. Dolayısıyla, savunulan fikirler koşullara göre değişkenlik gösterebilir (Anthias, 2012, ss. 13-14).

Avtar Brah’a göre çeşitli kategorilerde farklılaşan gruplar genellikle “ortak kültürel ihtiyaç” iddiasıyla talepte bulunurlar. Ancak genellikle, “güç ilişkileri” ve “kimlikler” arasındaki ilişkiye işaret etme konusunda hataya düşülmür. Devlet, vatandaşlar arasında çoğunluğun ihtiyacı neyse onu sağlar. Dolayısıyla, ihtiyaçların ifade edilmesi bir inşa süreci gibidir, aynı ihtiyaç çok farklı söylem ve amaçlarla istenebilir (Brah, 1996, s. 100). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri mekan ve koşullara göre farklı temsiller içerisinde ortaya çıkabilir. Örneğin “işçi sınıfı kadınları”, “çiftçi kadınlar” veya “göçmen kadınlar” olarak birbirine karışmış sosyal ilişkilerde hakkını talep etmesi ayrımcılıkların fark edilmesi açısından akla daha yatkındır (Brah, 1996, s. 102). “Kadın” demek cinsiyetiyle, sosyal, kültürel ve fiziksel koşullarıyla birlikte bir bütün olarak düşünmek demektir (Brah, 1996, s. 104). Bu nedenle her kadın, dışarıdan yönlendirme veya tavsiyeyle mutlak özgürlüğe ulaşamaz. Her kadın, kendi özgül deneyimiyle varlık kazanır ve hangi kategori olursa olsun ataerkilliğin sürdüğü bir düzende her hâlükârda ikincildir. Değindiği üzere, ikili zıtlıklar durumunda taraflardan biri diğeri tarafından dışlanır. Dolayısıyla feminizmdeki elit ve ırkçı söylemler söz konusu bir grubu ya da grupları dışlayacaksa grupların ayrımcılığa uğrama nedenlerini tespit etmek önemlidir. Bu nedenle feminist bir bakış sunan kesişimselliğin dinamikleri ve kuramsal elverişliliği farklı koşullarda yetişen, farklı kimliklerden ve sınıftan kadınların deneyimine bakarak sağlanır.

Sonuç

İkinci dalga feminizm, kadının Marksist sınıf tanımlarından bağımsız ayrı bir grup ya da kimlik oldukları yönünde temel bir kabul etrafında ilerlemiştir. Kadınlar egemen ataerkil ideoloji tarafından ezilen, ötekileştirilen bir gruptur ve bu süreçte özellikle biyolojik farklılıklar temelinde kadının varlığı irdelenmiştir. Ancak dönemin özellikle 1970’ler safhasında, feminist kuram salt kadının erkekten farklı olması hasebiyle değil aynı zamanda kadınların kendi aralarındaki farklılıkları gözeterek de ataerkilliğin farklı görüngülerini ve herkes için mutlak bir eşitlik arayışının bazı noktalarda mümkün olamayacağını dile getirmiştir. Nitekim sürecin en önemli kırılması siyah işçi sınıfına mensup kadınların beyaz kadın feminizmine yönelik mücadelesiyle yaşanmıştır. Dolayısıyla 1960’larda başlayan ikinci dalga feminizmle “kadın” biyolojik olarak merkezleştirilmiş, özellikle üreme, cinsel şiddet, cinsel özgürlük ve aile içi emek kavramlarıyla kadının konumu tartışılmıştır. 1970’lerle birlikte siyah kadınların ve üçüncü dünya kadınlarının mücadeleleri görünür olmuş, kadınlar arasındaki farklılık ekseninde feminizm kimlik siyasetine doğru yön değiştirmiştir. Nitekim 1970’lerin sonundaki kadınlar arasındaki eşitsizliklerle ilgili kuramsal gelişmeler üçüncü dalga feminizmi iyi yönde beslemiştir.

Bu makalenin ulaşmak istediği nihai amaç, kesişimsellik teorisinin geniş bir perspektif ve pratik kuramsal bir içerikle ampirik ve durum analizlerinde araştırmacıyı bakması gereken eksenlere ve fark etmesi gereken eşitsizliklere yönlendirdiğini vurgulamak; hatta bunun için araştırmacıyı eksenlerin marjinde kalanı araştırmanın kendi özgüllüğünde ortaya çıkardığını iddia etmektir. Nitekim, kategorik öznelliklerin sunduğu cinsiyet, ırk, etniklik, sınıf, yaş gibi eksenlerin dışında yeni kategorileri keşfetmek işbu teorinin ve bu makalenin özgüllüğünü öne çıkarmak bakımından ayrıca gereklidir.

Kaynakça

- Anthias, F. ve Yuval-Davis, N. (1992). *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and The Anti-racist Struggle*. London: Routledge.
- Anthias, F.(2012). Intersectional what? Social divisions, Intersectionality and Levels of Analysis. *Ethnicities*. 13(1), ss. 3-19.
- Barret, M. (1997). Capitalism and Women's Liberations. (Nicholson, L., Ed.) *The Second Wave: A Reader in Feminist theory* (ss.123-130). New York ve London: Routledge.
- Bora, A. (2012). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyne, R. (2011). *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım*. (Karadağ, A.B., çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge.
- Brah, A. (2007). Travels in Negotiations: Difference, Identity, Politics. *Journal of Creative Communications*. 2 (1/2), ss. 245-256.
- Butler, J. (1999). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Ertür, B., çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2008). Olumsal Temeller: Feminizm ve "Postmodernizm" Sorusu. (Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., ed.) *Çatışan Feminizmler* (ss. 44-67). (Evren Sezer, F., çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York ve London: Routledge.
- Collins, P. H. (2004). *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and The New Racism*. New York ve London: Routledge.
- Cornell, D. (2008). Etik Feminizm Nedir?. (Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., ed.) *Çatışan Feminizmler* (ss.86-118). (Evren Sezer, F., çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Crenshaw, K. (2011). Demarginalising the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Anti-discrimination Doctrine, Feminist Theory, and Anti-racist Politics. (Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L., ed.) *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies* (ss. 25-42). Ashgate Publishing.
- Donovan, J. (2010). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Ergas, Y. (1992). 1970'lerin Feminizmleri.(Duby, G. ve Perrot, M., ed.) (Fethi, A., çev.) *Kadınların Tarihi V: Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru* (ss.481-499). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Firestone, S. (1997). The Dialectic of Sex. (Nicholson, L.,ed.) *The Second Wave: A Reader in Feminist theory* (ss.19-26). New York ve London: Routledge.
- Fraser, N. (2006). *İhtiyaçlar Mücadelesi: Geç Kapitalizmin Siyasal Kültürünün Sosyalist-Feminist Açından Eleştirisi*. (Kılıç, A.T., çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Fraser, N. (2008). Sahte Karşısavlar: Seyla Benhabib ve Judith Butler'a Yanıt. (Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., ed.) *Çatışan Feminizmler* (ss. 68-85). (Evren Sezer, F., çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Grünell, M. ve Saharso, S. (1999). bell hooks and Nira Yuval- Davis on Race, Ethnicity, Class and Gender. *European Journal of Women's Studies*. 6 (2). ss. 203-218.
- Harding, S. (2008). *Sciences From Below: Feminisms, Postcolonialities, and Modernities*. Durham ve London: Duke University Press
- Hartmann, H. (2006). *Marksizm'le Feminizmin Mutsuz Evliliği*. (Aygen, G., çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- hooks, b. (1990). *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. London: Pluto Press.
- hooks, b. (2000). *Where We Stand: Class Matters*. New York ve London: Routledge.
- Joseph, G. (1981). The Incompatible Menage à Trois: Marxism, Feminism, and Racism. (Sargent, L., ed.) *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy* (ss. 91-107). London ve Sydney: Pluto Press.
- Kristeva, J. (2007). *Rubun Yeni Hastalıkları*. (Tutal, N., çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L. (2011). Framing Intersectionality: A Introduction. (Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L., ed.) *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies* (ss. 1-22). Ashgate Publishing.
- Marx, K. ve Engels, F.(2011[1848]). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. (Erdost, M., çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. (Selvi, S., çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. (Bayatlı, M.,çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Riddiough, C. (1981). Socialism, Feminism, and Gay/Lesbian Liberation. (Sargent, L., ed.) *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy* (ss. 71-89). London ve Sydney: Pluto Press.
- The Combahee River Collective Statement. A Black Feminist Statement. (Nicholson, L.,ed.) *The Second Wave: A Reader in Feminist theory* (ss.63-70). New York ve London: Routledge. (1997).
- Udayagiri, M.(1995). Challenging Modernisation: Gender and Development, Postmodern Feminism and Activism. (Marchand, M.H. ve Parpart, J.L.,ed.) *Feminism Postmodern Development* (159-177). London ve New York: Routledge.
- Yuval-Davis, N.(2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*. 13 (3), ss. 193–209.
- Yuval-Davis, N. (2009). Women, Globalisation and Contemporary Politics of Belonging. *Gender Technology and Development*. 13 (1), ss.1-19.
- Yuval-Davis, N. (2012). Dialogical Epistemology—An Intersectional Resistance to the “Oppression Olympics”. *Gender and Society*. 26(1), ss. 46-54.